

TENTATIVA SPANIOLĂ DE INVADARE A ANGLIEI ȘI DISTRUGEREA “INVINCIBILEI ARMADA” - 1588

Dr. Olimpiu Manuel GLODARENCO, Ionel Dan CIOCOIU*

The Spanish Attempt of Invading England and the Vanquishing of „The Spanish Armada” – 1588

Abstract: Filip II of Spain had been co-monarch of England until the death of his wife Mary I in 1558. A devout Roman Catholic, he considered Protestant Queen Elizabeth a heretic and illegitimate ruler of England. He had previously supported plots to have her overthrown in favour of her Catholic cousin Mary, Queen of Scots, but was thwarted when Elizabeth had Mary imprisoned, and finally executed in 1587. In addition, Elizabeth, who sought to advance the cause of Protestantism where possible, had supported the Dutch Revolt against Spain. In retaliation, Philip planned an expedition to invade and conquer England, thereby suppressing support for the United Provinces— that part of the low Countries that had successfully seceded from Spanish rule — and cutting off attacks by the English against Spanish possession in the New World and against the Atlantic treasure fleets. The king was supported by Pope Sixtus V, who treated the invasion as a crusade with the promise of a further subsidy should the Armada make land.

Keywords: England, Armada, Queen Elizabeth, Filip II, fleet, Francis Drake, Medina Sidonia, Spain.

Pușini sunt cei care au luat în considerare puterea maritimă spaniolă, dar pot să vă confirm că nimeni nu a mai văzut vreodată atâtea nave adunate la un loc scria Charles, Lord Howard de Effingham, Lordul Amiral al Angliei, la 7 august 1588¹. Aceasta arată că imensa amenințare pe care o reprezenta grandioasa forță navală spaniolă a regelui Filip al II-lea la adresa independenței Angliei nu a fost subestimată de comandanții englezi ai vremii. Evaluarea realistă a lordului Amiral Howard era împărțită și de subordonații săi. Această Armada este, după mine, cea mai mare mare forță navală organizată vreodată de creștinătate, consemna John Hawkins de pe nava comandant VICTORY, când tunurile încă nu se răciseră după ultimele salve ale bătăliei de la Gravelines (8 august 1588)². Câteva zile mai târziu, Francis Drake le reamintea miniștrilor reginei Elisabeta că Armada, chiar împrăștiată spre mările nordului, reprezenta o amenințare permanentă ca și

* Cpt. cdor. conf. univ. dr. Directorul Muzeului Marinei Române; Cdor, Comandamentul NATO Napoli, Italia.

¹ James Anthony Froude, *The Spanish Story of the Armada, and Other Essays*, Penguin Books, London, 1999, p. 176.

² *Ibidem*, p. 184.

trupele de invazie ale ducelui de Parma (Alessandro Farnese, guvernator al Țărilor de Jos) care abia așteptau să se imbarce spre Anglia de pe coasta Flandrei³. *Fiind un soldat desăvârșit, ducele de Parma va trece la acțiuni de amploare... De aceea, în opinia mea, trebuie să fim cu ochii pe el*, scria Drake⁴. Legende liniștitoare despre incompetența și prostia spaniolilor, sau despre victoria inevitabilă asupra acestora nu apăruseră încă în conștiința publică britanică, așa că amenințarea Armadei era una luată foarte în serios, la acea vreme. Iar, dacă circumstanțele nu le-ar fi fost nefavorabile spaniolilor, rezultatul ar fi putut fi altul.

Planul spaniol de invazie își avea originile în tradițiile războiului amfibiu din Mediterana. Marile galere erau în prim planul acțiunilor, fiind considerate ca o prelungire a operațiunilor militare terestre. Rolul lor era acela de a obține controlul asupra bazelor în scopul extinderii zonelor de unde puteau lansa atacuri pentru a-și exercita autoritatea⁵. Chiar și ultima mare confruntare între galere, ca cea de la Lepanto din 1571 (între flota Ligii Sfinte și cea a Imperiului Otoman), a avut ca obiectiv secundar controlul bazelor, iar tacticile navale adoptate au fost foarte apropiate de modul în care armatele erau folosite pe uscat. Războiul dus cu galere era foarte structurat, fiind puternic dependent de sprijinul logistic și, mai ales, de asigurarea resurselor umane⁶. În Mediterana și în cadrul luptei dintre creștinătate și Islam, această abordare a fost foarte eficientă. În 1580, anexarea Portugaliei de către Spania a adus elemente ale războiului amfibiu pe coastele Atlanticului. La început, rezultatele au fost foarte promițătoare. Lisabona a fost cucerită printr-un atac, ca la carte, cu o armată sprijinită din flanc de către flota de galere. Comandantul flotei era Don Alvaro de Bazan, marchiz de Santa Cruz, care, cu un deceniu mai devreme, comandase rezerva creștină în bătălia de la Lepanto. Experiența și competența sa în domeniu erau larg recunoscute. Trei ani mai târziu, el a organizat atacul și invazia asupra Terceirei, în Azore, ultimul bastion de rezistență portughez. Strategia sa a fost simplă, dar eficientă. După o evaluare a puterii garnizoanei portugheze din Terceira, el a calculat necesarul de trupe și logistica astfel încât să poată obține victoria. Ulterior, forța navală a fost alcătuită ținând cont de aceste calcule. Navele cu vele și galerele se puteau sprijini reciproc fără a fi nevoie să se modifice formația sau să fie schimbat scopul expediției. Când zonele de debarcare au fost atinse, trupele s-au năpustit pe plaje sub focul tunurilor de pe galere. Această acoperire a durat până ce artileria grea de câmp a fost desantată direct pe plaje. Debarcați în ordine și cu sprijinul necesar, trupele au reușit repede să își atingă obiectivele, astfel că Terceira a căzut în scurt timp⁷.

³ Julian S. Corbett, *Drake and the Tudor Navy: With a History of the Rise of England as a Maritime Power*, London, 1998, pp. 123-125.

⁴ *Ibidem*, p. 126.

⁵ Colin Martin, *Full Fathom Five: Wrecks of the Spanish Armada, Viking*, 1975, pp. 45-49.

⁶ José N. Alcalá-Zamora, *La empresa de Inglaterra: (la "Armada invencible": fabulación y realidad)*, Taravilla: Real Academia de la Historia, 2004, pp. 79-87.

⁷ *Ibidem*, pp. 92-97.

Aceste succese, precum și credința crescândă că era dorința Divinității de a aduce pe regina Elisabeta și pe poporul ei înapoi la religia catolică, l-au determinat pe Filip al II-lea să conceapă o acțiune similară împotriva Angliei⁸. De asemenea, acesta avea o mulțime de alte motive să o facă. Ajutorul oferit de englezi revoltei olandeze era din ce în ce mai evident și mai substanțial, iar activitățile Britaniei în Lumea Nouă erau considerate ilegale și, deci, intolerabile⁹. Așadar, în 1586, regele a cerut marchizului de Santa Cruz să întocmească un plan pentru invadarea Angliei. Răspunsul marchizului a fost prompt și previzibil, după modelul Terceira, dar adus la scara noului obiectiv. Forța amfibie calculată era de 55.000 de oameni care urmau să execute o acțiune fulger asupra Londrei, după debarcarea pe o plajă, undeva în comitatul Kent. Pentru aceasta era nevoie de o capacitate de transport de 80.000 de tone ce includea 40 de galere, 6 galere mari și 200 de nave de debarcare. 48 de baterii de artilerie grea urmau să fie debarcate pentru a spulbera, în drum spre Londra, apărarea slabă și statică a englezilor care era înzestrată cu tunuri vechi de pe vremea lui Henric al VIII-lea. Principala caracteristică a planului era simplitatea¹⁰. Se considera că, dacă greutățile logistice necesare unei asemenea forțe vor fi rezolvate, atunci nu va fi necesară aplicarea unor tactici complexe pentru atingerea obiectivului. Numai forța în sine era socotită de ajuns pentru ca să treacă peste orice fel de opoziție venită dispere mare sau dinspre uscat.

Filip al II-lea, însă, a considerat necesar să-și consulte și nepotul, ducele de Parma, care comanda formidabila armată din Flandra, în Țările de Jos. Planul ducelui era diferit de cel al marchizului de Santa Cruz și, în aparență, la fel de bun. Acesta depindea, în totalitate, de viteza și secretul în care urma să fie pus în practică. Dacă în lungul coastei Canalului puteau fi mobilizate, în secret, trupe suficiente, iar ambarcațiunile necesare transportului peste Canal puteau fi ancorate în rețeaua de canale de la litoral, atunci se putea forța blocada anglo-olandeză și traversa Canalul într-un timp relativ scurt. Odată ajunși pe coasta engleză, veteranii luptători ai ducelui urmau să spulbere orice fel de opoziție din partea forțelor terestre elisabetane, slab instruite și dotate¹¹. Ambele planuri erau realizabile. Numai că Filip al II-lea a combinat, spre nenorocirea celor doi comandanți, cele două planuri într-unul singur. Un segment redus al Armadei trebuia să plece din Lisabona având la bord logistica necesară și al doilea val de trupe ce urma după cel lansat de la coastele Flandrei. Cele două forțe urmau să se întâlnească în fața coastelor Flandrei unde navele Armadei aveau misiunea de a asigura supremația navală locală necesară pentru a realiza trecerea

⁸ Felipe Fernández-Armesto, *The Spanish Armada: The Experience of War in 1588*, 1988, p. 46.

⁹ Douglas Knerr, *Through the "Golden Mist": a Brief Overview of Armada Historiography*, American Neptune, 1989, p. 68.

¹⁰ Felipe Fernández-Armesto, *op. cit.*, pp. 51-57.

¹¹ J. K. Lughton, *State Papers Relating to the Defeat of the Spanish Armada, 1588*, London, 1995, pp. 183-195.

ambarcațiunilor de invazie ale ducelui de Parma peste Canal. Ducele și marchizul de Santa Cruz au sesizat imediat rezultatele dezastruoase ale unei asemenea întreprinderi și au căutat să-l convingă pe rege să renunțe la ideile sale. Ei au arătat că operația, care depindea în cea mai mare măsură de o sincronizare precisă, în lipsa unor mijloace de comunicații se putea termina cu un dezastru, aceasta datorită faptului că întâlnirea era prevăzută în apele puțin adânci de la coastă, unde navele olandeze făceau legea și erau foarte aproape de cea mai îngustă parte a Canalului care constituia punctul forte al apărării navale engleze. Regele Filip al II-lea a respins însă, chiar dacă într-o manieră elegantă, dar fermă, argumentele celor doi. Pentru acesta, operația era sub protecția Celui de sus, iar greutățile inerente urmau a fi surmontate cu ajutorul Divinității. Operația urma să se desfășoare conform celor indicate de rege¹².

Așadar, acțiunea Armadei părea sortită eșecului încă de la început. În ianuarie 1588, marchizul de Santa Cruz, marcat de faptul că participa la organizarea unei acțiuni falimentare, a murit la Lisabona. Deja planurile de constituire ale Armadei erau în întârziere. Problemele legate de nave și provizii, dar mai ales de starea de sănătate a soldaților, păreau a nu avea soluție. Odată cu moartea comandantului, logistica și moralul trupelor intraseră într-un declin continuu. Însă, numai orgoliul regelui, care simțea privirile Europei ațintite asupra lui, a făcut ca acțiunea să meargă totuși înainte, cu indiferent câte sacrificii¹³.

Pentru că se cerea imperativ un comandant, regele a numit la comandă, în ciuda caracterului ei predominant naval, un om cu experiență în luptele terestre. Ducele de Medina Sidonia, deși denigrat de mulți istorici, a fost o alegere inspirată, atât pentru că era cel mai în vârstă nobil, deci cu autoritate recunoscută asupra celorlalți comandanți, dar și pentru că era un administrator ce își conducea cu iscusință enormele domenii din Andalusia și care participase, cu succes, la organizarea flotelor spre posesiunile spaniole din Lumea Nouă. Dar, poate cea mai importantă însușire pe care o poseda era comportamentul prietenos ce încurajează spiritul de echipă, un Eisenhower al timpurilor medievale. Ceea ce îi lipsea era competența de comandant, iar în bătălia ce urma avea prilejul de a se afirma ca atare¹⁴.

În cele trei luni scurse de la numirea ducelui de Medina Sidonia la comandă și ieșirea navelor în larg, la mijlocul lunii mai 1588, Armada a fost transformată radical. Starea navelor și proviziilor a fost îmbunătățită într-o mare măsură, iar moralul scăzut al oamenilor a fost înlocuit, sau cel puțin părea a fi fost înlocuit, de o dorință nemăsurată de acțiune. Pe 18 mai, Armada a părăsit Lisabona, iar acțiunea pentru invazia Angliei a început. Totalul navelor se ridica la 130, cu o capacitate de transport de 60.000 de tone. La bord se aflau 30.000

¹² James Anthony Froude, *op. cit.*, pp. 204-216.

¹³ Michael Lewis, *The Spanish Armada*, New York: T.Y. Crowell Co., 1968, p. 149.

¹⁴ *Ibidem*, p. 156.

de oameni, din care două treimi erau soldați. Se mai aflau ambarcate 2.431 de guri de foc, incluzând și tunurile grele pentru asediul Londrei, împreună cu muniții și alte materiale necesare pentru trei luni de campanie. Vremea nefavorabilă a împrăștiat flota în dreptul portului Corunna de pe coasta Spaniei, iar regruparea a dus la alte întârzieri. Acest moment a fost, însă, bine folosit de ducele pentru a antrena trupele și a reface plinurile astfel încât, pe 10 iulie, naviga, la capacitate operațională completă, spre Canal. Chiar în aceste condiții ducele, ca și predecesorul său, era conștient de posibilitatea unui eșec de răsunet și, de aceea, a mai încercat o dată să-l convingă pe rege să contramandeze acțiunea. Răspunsul lui Filip al II-lea a fost prietenos dar ferm. Armada trebuia să navigheze spre Anglia cu orice preț¹⁵.

În dreptul portului Plymouth, pe coasta Angliei, Medina Sidonia și-a dispus navele în ordinea de bătaie. Formația de luptă adoptată era una specifică războiului pe mare în epoca galerelor. În față se aflau galerele mari și celelalte nave puternice de luptă, inclusiv nava amiral, SAN MARTIN. În spate se găsea alt grup de nave de luptă aflate sub comanda lui Don Pedro de Valdes. Între cele două era poziționat grosul navelor logistice și de transport trupe. Avangarda se afla sub comanda lui Don Alfonso de Leiva, așezată lateral stânga, ca o aripă extinsă a formației, iar ariergarda, de sub comanda lui Juan Martinez de Recalde, a fost plasată în aceeași poziție, dar la dreapta¹⁶. Astfel organizată, flota și-a continuat drumul prin Canal spre punctul de întâlnire cu ducele de Parma. Strategia defensivă a Armadei era simplă, dar eficace. Cum scopul era de a atinge un obiectiv care era altul decât acela de a atrage flota inamică într-o confruntare directă, era important ca înaintarea, precum și coeziunea formației să nu fie perturbate. Singura datorie a comandanților de nave era să mențină formația cu orice preț, eșecul fiind privit ca o greșală capitală. Așadar, libertatea de acțiune a fost acordată numai unui mic grup de nave, douăzeci la număr, care au fost dispersate pe toată lungimea dispozitivului. Orice atac împotriva Armadei urma să fie respins de aceste nave care acționau direct din formație. Locul lor trebuia păstrat pentru ca, după respingerea atacului, acestea să-și reia poziția. Sistemul nu necesita, așadar, niciun fel de coordonare ulterioară ordinului de marș din partea comenzii Armadei¹⁷.

Flota engleză de sub comanda Lordului Amiral Howard și a lui Sir Francis Drake a zărit, prima dată, Armada pe când aceasta se afla adunată în dreptul coastei Plymouth-ului. La început părea că nu se putea, în niciun fel, sparge formația spaniolilor, sau întârzia înaintarea acestora¹⁸. *Nu puteam să ne aventurăm într-o confruntare directă pentru că flota spaniolă părea inatacabilă*, mărturisise

¹⁵ *Ibidem*, p. 168.

¹⁶ T.P. Kilfeather, *Ireland: Graveyard of the Spanish Armada*, Anvil Books Ltd, 1967, pp. 87-89.

¹⁷ I. A. A. Thompson, *The Appointment of the Duke of Medina Sidonia to the Command of the Spanish Armada*, în *The Historical Journal*, vol. 12, No. 2., 1969, p. 16.

¹⁸ Dan Cruikshank, *Invasion: Defending Britain from Attack*, Boxtree Ltd, 2002, p. 208.

Lordul Amiral¹⁹, iar comandantul unei nave auxiliare de luptă engleze, Henry White era și mai ferm în aprecierile privind inamicul. *Maiestuoșitatea flotei inamice, formația strânsă pe care o păstra și puterea pe care o degaja ne-a făcut să subapreciem valorile noastre ca națiune și resursele nebănuite ale marinei engleze*, cuvinte dure dar care nu erau pe deplin justificate²⁰. Adevărul era că se ajunsese la punct de echilibru tactic între cele două forțe. Navele spaniole erau adevărate fortărețe plutitoare, pline de trupe, destinate să aibă câștig de cauză în confruntările la distanțe mici și abordaje. Flota engleză renunțase însă, încă de pe vremea lui Henric al VIII-lea, la această tactică în favoarea uneia care să exploateze capacitatea navelor ca platforme de artilerie plutitoare, capabile de a manevra rapid, astfel încât să poată lovi inamicul înainte ca acesta să se apropie atât de mult încât să-și folosească trupele de la bord. Problema era că, de la distanțe mari, artileria cu țeavă lisă de la bordul navelor britanice nu putea produce mari daune navelor inamice. Iar, spaniolii nu aveau decât să strângă din dinți, să accepte să stea sub tirul inamic de la mare distanță, menținând drumul și formația spre obiectivul propus. Un alt factor ce îi oprea pe englezi să se apropie mai mult de navele spaniole era dotarea acestora cu tunuri mari pe care, se părea, spaniolii le aveau instalate și pe care le puteau folosi cu efecte dezastruoase pentru navele engleze de dimensiuni mai reduse. Dacă acestea se apropiau la distanțe mici, riscau să fie, pur și simplu, dezintegrate de loviturile artileriei cu rază scurtă, după care era foarte ușor pentru trupele spaniole să treacă la abordaj folosind armamentul specific (lânci, muschete, amestecuri incendiare)²¹. Astfel se explică și faptul că primele atacuri engleze au fost făcute de la prea mare distanță și fără consecințe pentru inamic.

De fapt, englezii știau foarte puțin despre tacticile inamicului și despre cum avea acesta de gând să lupte. De abia după ce au avut informațiile necesare pe care le-au folosit în acțiunile ulterioare, au putut trece la un răspuns adecvat care a dus la înfrângerea Armadei²². Figura cheie pentru obținerea lor a fost Drake. Acesta a fost cel care, câțiva ani mai devreme, trecuse de la arhaica organizare la bord, care ținea cont de rangul social și nu permitea o comandă unică, la echipajul de tip „modern” care lucra numai la ordinele comandantului navei. Această atitudine era predominantă în marina elisabetană a anului 1588. Pe navele Armadei, însă, erau mai mulți „comandanți”, ceea ce ducea des la confuzii, revolte și la scăderea disciplinei echipajelor. Această racilă a mai durat la spanioli până inclusiv la începutul secolului al XVII-lea, când încă se mai puteau vedea mai mulți comandanți la bordul aceleiași nave²³.

¹⁹ *Ibidem*, p. 211.

²⁰ *Ibidem*, p. 214.

²¹ I. A. A. Thompson, *Spanish Armada Guns*, în *Mariner's Mirror*, no 61, 1975, pp. 24-26.

²² Dan Cruikshank, *op. cit.*, p. 227.

²³ Eugene L. Rasor, *The Spanish Armada of 1588: Historiography and Annotated Bibliography*, 1992, p. 184.

Cea mai mare parte a confruntărilor între cele două flote, pe timpul deplasării spre est prin Canal, a fost de mică amploare. Armada se îndrepta, inexorabil, către locul de întâlnire cu ducele de Parma. Navele lui Howard navigau în vânt, neavând însă o soluție la modalitatea de a opri înaintarea Armadei. Dar confruntările, chiar dacă de mică amploare, au adus informații prețioase englezilor. Cea mai importantă a fost acțiunea condusă de Drake de capturare a navei spaniole NOSTRA SENORA DEL ROSARIO. Deși ofițerii englezi participanți la acțiune l-au acuzat pe Drake că a urmărit mai mult prada ce urma să o captureze odată cu nava, informațiile primite de acesta, la prima mână, de la nefericitul comandant Don Pedro de Valdes, au fost extrem de folositoare. Drake a înțeles că artileria de pe navele spaniole, aparent formidabilă, nu era în stare să tragă decât o singură salvă, este adevărat nimicitoare, și numai imediat înainte de abordaj, pentru că se afla pe afete fixe care nu permitea reîncărcarea ușoară și rapidă, iar echipajele tunurilor nu erau instruite în acest sens²⁴.

Spre deosebire, echipajele engleze erau foarte bine instruite. Încă din 1545 (și tunurile de la bordul epavei navei MARY ROSE o dovedesc), țeștile erau montate pe afete cu patru roți care dădeau posibilitatea încărcării lor succesive, pe punte. Așadar navele engleze puteau să se apropie de inamic practic la ce distanță doreau, de unde urmau să lovească nestingherite fără a putea fi atinse de ineficienta artilerie spaniolă²⁵. Proviiziile de muniții pe navele engleze fiind scăzute, Howard, la inițiativa lui Drake, a dat ordin să se aștepte un moment prielnic pentru a putea folosi la maxim avantajele artileriei navale engleze. Acest moment a venit după ce Armada, neștiind exact locul unde anume se va ralia forțelor Ducelui de Parma, a ancorat la Calais. Era o ocazie clasică, iar navele engleze au profitat din plin. Imediat, disciplina spaniolilor a dispărut, iar Armada s-a dezintegrat. Medina Sidonia însă, și navele însărcinate cu angajarea forțelor inamice, au format linia pentru a face față atacului englez. Dacă la coasta Flandrei, Armada a fost salvată de un vânt potrivnic englezilor, la Gravelines lovitura încasată de spanioli a fost nimicitoare pentru vasele de pe direcția atacului. Medina Sidonia a reușit, într-un final, să-și regroupeze forțele rămase pentru a forma o ariergardă care să acopere retragerea. În ciuda pierderii unor nave, Armada a rămas, însă, aproape neatinsă²⁶. *Spaniolii scria Emanuel Van Meteren, istoric și diplomat flamand contemporan bătăliei, aveau multe avantaje față de englezi, mai ales datorită mărimii navelor lor, dar și datorită formației de marș care era atât de strânsă încât nu puteau avea loc angajamente navă-navă*²⁷. Dar această remarcă nu le-a putut servi decât ca un epitaf onorabil.

După Gravelines, englezii nu au mai avut capacitatea de a angaja Armada pentru că epuizaseră muniția și nu mai puteau nici ataca dar nici să se apere

²⁴ I. A. A. Thompson, *op. cit.*, pp. 30-35.

²⁵ Dan Cruikshank, *op. cit.*, p. 227.

²⁶ Geoffrey Parker, *Why the Armada Failed*, în *History Today*, 1988, p. 17.

²⁷ Dan Cruikshank, *op. cit.*, p. 236..

împotriva unei eventuale lovituri spaniol. Dacă varianta de plan a lui Santa Cruz a fost viabilă, este greu de apreciat ce anume a dus la eșecul invaziei. Cert este că fără trupele ducelui de Parma, flota spaniolă era impotentă și nu avea altă opțiune decât aceea de a se întoarce acasă. Însă vremea rea de la coastele irlandeză și scoțiană, și nu flota engleză, a fost cea care a transformat marea acțiune a lui Filip al II-lea din eșec în dezastru²⁸.

Înfrângerea Armadei a constituit un punct de cotitură în dezvoltarea rapidă a Angliei ca putere maritimă. Marile forțe amfibii care influențaseră evoluția conflictelor navale au fost înlocuite de o combinație formidabilă – navele cu vele și salva artileriei cu tragere prin bordaj – care va domina destinul de mare putere navală a Angliei în următorul sfert de mileniu.

²⁸ Geoffrey Parker, *op. cit.*, p. 19.